

VZDĚLÁVÁNÍ UČITELŮ K INKLUZI (TE4I) HLAVNÍ KONCEPČNÍ ZÁVĚRY

Úvod

Tento dokument přináší přehled závěrů a doporučení projektu Evropské agentury pro rozvoj speciálního vzdělávání (dále jen Agentury) s názvem Vzdělávání učitelů k inkluzi (Teacher Education for Inclusion, TE4I). Cílem je též shrnout, jak mohou tato doporučení přispět k naplnění dalších prioritních cílů evropské i mezinárodní politiky.

V Evropě i celosvětově se otázce vzdělávání učitelů věnuje vysoká priorita a jejich roli ve vývoji k inkluzivnějšímu školství, a tím i jejich vzdělávání, se přikládá velká důležitost. Zpráva o zdravotním postižení (WHO, 2011) zdůrazňuje, že: „Pokud mají mít učitelé v hlavním vzdělávacím proudu kompetence a jistotu v oblasti výuky dětí s rozmanitými potřebami, je jejich náležitá odborná příprava zásadní.“ Vyzdvihuje také, že se tato odborná příprava musí soustředit na postoje a hodnoty, nikoli pouze na znalosti a dovednosti (str. 222).

TE4I – trendy na evropské a mezinárodní úrovni

Projekt Agentury s označením TE4I zohledňuje aktuální vývoj na poli vzdělávání učitelů a inkluzivního vzdělávání na evropské i mezinárodní úrovni. Nedávno zveřejněné *Závěry Rady o sociálním rozměru vzdělávání a odborné přípravy (Council Conclusions on the Social Dimension of Education and Training, Rada Evropské unie, 2010)* zmiňují, že evropské systémy vzdělávání a odborné přípravy musí zajistit rovnost i kvalitu a respektovat, že zlepšování výsledků vzdělávání a klíčových kompetencí všech žáků je zásadní nejen pro ekonomický růst a konkurenceschopnost, ale též v boji proti chudobě a za sociální inkluzi.

Vzdělávání učitelů k inkluzi – které vybaví všechny učitele na to, aby dokázali respektovat čím dál větší diverzitu potřeb žáků – má potenciál být přínosem v následujících otázkách:

Odstraňování znevýhodnění v oblasti vzdělávání: *Závěry Rady z 12. května 2009 o Strategickém rámci evropské spolupráce v oblasti vzdělávání a odborné přípravy (Council Conclusions of 12 May 2009 on the Strategic Framework for EU co-operation in education and training, Rada Evropské unie, 2009a)* uvádějí, že pro pokrok v dosažení 3. cíle ET 2020 – prosazovat spravedlivost, sociální soudržnost a aktivní občanství – je třeba odstraňovat znevýhodnění v oblasti vzdělávání poskytováním kvalitního vzdělávání v raném věku a cílené pomoci a podporou inkluzivního vzdělávání. Věnovat pozornost rané péči se čím dál více považuje za způsob, jak předcházet celé řadě přetrvávajících sociálních problémů, které přecházejí z generace na generaci, a v dlouhodobém horizontu tak ušetřit veřejné prostředky.

Boj proti chudobě: Dokument *Závěry Rady o Evropské platformě pro boj proti chudobě a sociálnímu vyloučení: evropském rámci pro sociální a územní soudržnost (Council Conclusions on the European Platform against Poverty and Social Exclusion: A European framework for social and territorial cohesion, Rada Evropské unie, 2011a)* vyžaduje zejména zvýšené úsilí v poskytování podpory a příležitostí pro netradiční a znevýhodněné žáky a podotýká, že chudobou a sociálním vyloučením jsou ohroženy obzvláště osoby s postižením.

Řešení problému nedokončení vzdělání: Řešení tohoto problému bude vyžadovat opatření jako je například tzv. „druhá šance“ na vzdělání, silnější spolupráce s rodinami a místní komunitou i úzká koordinace rezortu vzdělávání a odborné přípravy a souvisejících oblastí politiky, jako je předškolní vzdělávání, kurikula, vzdělávání učitelů a individualizovaná podpora zejména znevýhodněných skupin.

Zlepšení úrovně dosaženého vzdělání a klíčových kompetencí: V Závěrech Rady o roli vzdělávání a odborné přípravy při implementaci strategie „Evropa 2020“ (*Council conclusions on the role of education and training in the implementation of the 'Europe 2020' strategy*, Rada Evropské unie, 2011b) se zdůrazňuje, že pro dosažení inteligentního a udržitelného růstu podporujícího začlenění bude hrát zásadní roli vzdělávání a odborná příprava, která vybaví občany dovednostmi a kompetencemi, které evropská ekonomika a společnost potřebuje a které podpoří sociální soudržnost a inkluzi.

Odstranění bariér, kterým čelí žáci s postižením: Celá řada států i EU podepsala a ratifikovala Úmluvu o právech osob s postižením OSN, 2006 (UNCRPD) i opční protokol, které zajišťují tlak na případné změny. Zejména v článku 24 Úmluvy se praví, že inkluzivní vzdělávání poskytuje pro děti s postižením nejlepší vzdělávací prostředí a napomáhá překonání bariér a předsudků.

Podle UNCRPD je třeba všechny učitele vzdělávat k výuce v inkluzivní třídě a tento dokument ještě více posiluje důležitou roli zlepšování vzdělávání učitelů ve smyslu, jak to v posledních letech shrnuli ministři školství (2007, 2008, 2009b). Projekt TE4I pro takové kroky poskytuje další oporu.

Projekt Agentury s názvem Vzdělávání učitelů k inkluzi (TE4I)¹

V roce 2009 zahájila Agentura tříletý projekt s cílem zjistit, jak pregraduální odborná příprava dokáže učitele připravit na „inkluzivní“ praxi. Do projektu se zapojilo padesát pět expertů z 25 zemí² včetně odpovědných politických činitelů v oblasti vzdělávání učitelů a inkluzivního vzdělávání a vzdělavatelů jak učitelů, tak i speciálních pedagogů. Doporučení, která projekt přináší, vycházejí ze společných rysů politiky a praxe v oblasti vzdělávání učitelů k inkluzi v zúčastněných zemích, z analýzy politiky a odborné literatury provedené v rámci projektu a z informací získaných od celé řady aktérů v průběhu 14 studijních návštěv. Hlavním výsledkem projektu je kromě zprávy i Profil inkluzivního učitele, který vytyčuje kompetence, jimiž musí být efektivní inkluzivní učitel vybaven.

Závěry a doporučení vyplývající z projektu

Pokud má být vzdělávání učitelů v Evropě schopné učitele efektivně připravovat na to, aby dokázali vyjít vstříc rozmanitějšímu spektru žáků ve své třídě, je třeba ho dále rozvíjet. Závěry projektu TE4I zdůrazňují hlavní oblasti vyžadující pozornost, které byly identifikovány na úrovni evropské politiky a které zřetelně ukazují, že je třeba:

- Vybudovat efektivnější postupy náboru a výběru uchazečů;
- Zlepšit systém vzdělávání učitelů včetně pregraduálního vzdělávání, zaškolování, mentoringu a dalšího profesního rozvoje;
- Posílit profesi a zabezpečit kvalitní vzdělavatele učitelů;
- Zlepšovat oblast vedení škol.

Nejdůležitější závěr projektu TE4I ukazuje, že je třeba zlepšovat kompetence učitelů a podporovat jejich profesní hodnoty a postoje. Jakožto základ kompetencí učitelů působících v inkluzivním vzdělávání byly v rámci projektu zjištěny čtyři stěžejní hodnoty související s výukou a učením:

¹ Více informací je k dispozici na stránkách: <http://www.european-agency.org/agency-projects/teacher-education-for-inclusion>

² Belgie (vlámsky a francouzsky hovořící společenství), Česká republika, Dánsko, Estonsko, Finsko, Francie, Irsko, Island, Kypr, Litva, Lotyšsko, Lucembursko, Maďarsko, Malta, Německo, Nizozemsko, Norsko, Polsko, Portugalsko, Rakousko, Slovinsko, Španělsko, Spojené království (Anglie, Severní Irsko, Skótsko a Wales), Švédsko a Švýcarsko

Cenění si diverzity žáků: Odlišnosti mezi žáky jsou chápány jako zdroj a přínos pro vzdělávání;

Podpora všech žáků: Učitelé mají vysoká očekávání ohledně pokroku všech žáků;

Spolupráce: Spolupráce a týmová práce jsou zásadními součástmi přístupu každého učitele;

Další osobní profesní vývoj: Vyučování je činností související s učením a učitelé musí za své celoživotní učení přijmout odpovědnost.

Ze závěrů projektu vyplynula celá řada doporučení. Tato doporučení se obrací k pracovníkům činným v oblasti vzdělávání učitelů i k odpovědným politickým činitelům, kteří budou muset poskytnout koherentní rámec politiky ke zvládnutí širší systémové změny, která bude nezbytná, aby se projevil dopad na vzdělávání učitelů k inkluzi.

Nábor a udržení zájemců: Je třeba zkoumat efektivní přístupy ke zlepšování náboru kandidátů na profesi učitele a zvýšit počet těch, kteří v ní zůstanou, i způsoby, jak navýšit počty učitelů z rozmanitých skupin či s postižením.

Důkazy o účinnosti vzdělávání učitelů: Bylo by vhodné zahájit výzkum ohledně účinnosti různých cest k povolání učitele a organizace studia, obsahu a pedagogiky, aby co nejlépe rozvíjely kompetence učitelů k tomu, aby dokázali respektovat rozmanité potřeby všech žáků.

Profesionalizace vzdělavatelů učitelů: „Profesi“ vzdělavatelů učitelů je třeba dále budovat prostřednictvím zlepšování procesu náboru pracovníků, zaškolování a kontinuálního profesního rozvoje. Profil vzdělavatelů učitelů na institucích vyššího vzdělávání (IVV) i pracovníků škol s tímže úkolem by měl být zvýšen tím, že na tato místa budou jmenováni zájemci s příslušnými odbornými znalostmi a kvalifikací. Další činnost by měla vést k vytvoření formálního procesu zaškolování a zkoumat způsob, jak zajistit, aby měli pracovníci působící na vysokých školách příslušnou a aktuální zkušenost s praxí ve třídách.

Spolupráce mezi školami a IVV: Jelikož výuková praxe tvoří značnou část programů PVU, je třeba, aby byla podpořena jasným pochopením teoretických východisek a aby se zajistilo, že výuková praxe se nebude soustřeďovat jen na ty dovednosti, které lze nejsnadněji pozorovat a poměřovat. Školy a instituce vzdělávání učitelů musí pracovat společně na tom, aby zajistily dobré vzory ve školách, kde probíhá výuková praxe, a vhodná místa pro ni.

Širší systémová reforma: Vzdělávání učitelů nemůže fungovat izolovaně. Reforma celého systému, která je nutná pro podpoření změny, bude vyžadovat nasazení a jasné vedení ze strany odpovědných politických činitelů ve všech rezortech i všech zúčastněných stran ve vzdělávání. Další činnost by se měla soustředit na rozvoj mezisektorové politiky a praxe spolupráce různých institucí, které podpoří inkluzivní vzdělávání coby klíčovou součást inkluzivnější společnosti.

Vyjasnění terminologie, která se využívá v souvislosti s inkluzí a diverzitou: Kategorizování a nálepkování posiluje srovnávání, buduje hierarchii a může limitovat úroveň očekávaných výsledků, a v důsledku toho i učení. Reforma politiky by měla podporovat všechny učitele a klíčové pracovníky v tom, aby si vybudovali jasné pochopení základních východisek a implikací využívání různé terminologie.

Oblasti dalšího rozvoje politiky

V celé Evropě vidíme vývoj v oblasti vzdělávání učitelů k inkluzi. I tak však přetrvává celá řada klíčových oblastí politiky, které si žádají další zkoumání, jestliže má pregraduální vzdělávání připravit učitele na to, aby byli schopni vyjít vstříc rozmanitým potřebám žáků v inkluzivní třídě. S ohledem na priority evropské politiky společně se závěry projektu TE4I představuje další práce v této oblasti jednoznačně pozitivní přínos. Budoucí aktivity a utváření politiky budou muset věnovat zvláštní pozornost následujícím čtyřem oblastem:

Programy PVU organizované na základě sloučeného modelu: Otázky inkluze a rozmanitosti jsou integrální součástí učiva programů PVU pro všechny učitele bez ohledu na věkovou skupinu žáků či předměty, které budou vyučovat.

Všem učitelům i ředitelům škol je k dispozici kontinuum příležitostí k dalšímu profesnímu rozvoji v oblasti diverzity: Po studiu těchto otázek na PVU a získání celé řady relevantních zkušeností by se měli mít učitelé možnost během své pracovní dráhy věnovat specifickým tématům detailněji.

Všem vzdělavatelům učitelů jsou k dispozici možnosti profesního rozvoje v oblasti diverzity: Pozici vzdělavatele učitelů by měli v rostoucí míře zastávat lidé, kteří mají znalosti a zkušenosti v oblasti inkluzivních podmínek. Všem vzdělavatelům učitelů by měly být k dispozici příležitosti k výzkumu a profesnímu rozvoji, aby podpořily spolupráci mezi fakultami a přispěly k „celoinstitucionálnímu“ přístupu k diverzitě.

Shromažďují se údaje o přijímání učitelů a jejich udržení v profesi, obzvláště pak data týkající se zastoupení učitelů z minoritních skupin: Tyto údaje by bylo vhodné analyzovat a využít jako východisko koncepčních rozhodnutí s cílem zajistit, aby učitelská komunita reprezentovala populaci jako celek.

Závěr

Pozitiva posílení inkluze spojeného s dalšími prioritami, jako je sociální spravedlnost a soudržnost komunity, jsou dlouhodobá a zdá se, že investice do předškolní výchovy a do čím dál inkluzivnějšího systému vzdělávání představují nejefektivnější způsob využití zdrojů.

Vize rovnoprávnějšího systému vzdělávání vyžaduje, aby byli učitelé vybaveni kompetencemi, které potřebují k tomu, aby dokázali vyjít vstříc rozmanitým potřebám, a doufáme, že tento projekt Agentury může přispět některými myšlenkami a inspirací k další cestě k poskytování kvalitního vzdělávání všem žákům.

Literatura

OSN (2006) Convention on the Rights of Persons with Disabilities, New York, United Nations. Elektronická verze dostupná z: <http://www.un.org/disabilities/convention/conventionfull.shtml>

Rada Evropské unie (2007) *Conclusions of the Council and of the Representatives of the Governments of the Member States, meeting within the Council, on improving the quality of teacher education* (Official Journal C300, 12.12.2007)

Rada Evropské unie (2008) *Conclusions of the Council and of the Representatives of the Governments of the Member States, meeting within the Council of 21 November 2008 on preparing young people for the 21st century: an agenda for European cooperation on schools* (OJ 2008/C 319/08)

Rada Evropské unie (2009a) Council Conclusions of 12 May 2009 on a Strategic Framework for European Cooperation in Education and Training ('ET 2020') (2009/C 119/02)

Rada Evropské unie (2009b) *Conclusions of the Council and of the Representatives of the Governments of the Member States, meeting within the Council of 26 November 2009 on the professional development of teachers and school leaders* (OJ 2009/C 000/09)

Rada Evropské unie (2010) *Council conclusions on the social dimension of education and training. 3013th Education, Youth and Culture meeting, Brussels, 11 May 2010*

Rada Evropské unie (2011a) Council conclusions on the role of education and training in the implementation of the 'Europe 2020' strategy (2011/C 70/01)

Rada Evropské unie (2011b) *Council Conclusions on the European Platform against Poverty and Social Exclusion: A European framework for social and territorial cohesion. 3073th Employment, social policy, health and consumer affairs Council meeting, Brussels, 7 March 2011*

World Health Organisation (2011) *World Report on Disability*, Geneva, Switzerland, WHO